

ปูชนียอาจารย์
ของวงการศึกษาไทย
นายทวี บุณยเกตุ

“...การศึกษาของชาติหาได้อยู่ที่มีโครงการที่ดีเท่านั้นไม่
แต่เราต้องมีครูด้วย คือต้องได้ครูที่มีความสามารถ
ในอันที่จะสอนเด็กทั้งในด้านวิชาการและในทาง
อบรมจิตใจ ซึ่งประการหลังนี้ถือว่าสำคัญที่สุด...”

คัดจากบันทึกเรื่องพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช ๒๔๘๘
ของนายทวี บุณยเกตุ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ปูชนียาจารย์ของวงการศึกษาไทย

นายทวิ บุญเขต
ผู้ประศาสน์การคุรุสภา
สภาครูและบุคลากรทางการศึกษาไทย

บุญช่วย ทองศรี*

นี้ จากพุทธศักราช ๒๔๘๘ ครูไทยทั้งประเทศย่อมรำลึกถึงคุณูปการของ
บูรพาจารย์ของชาติท่านหนึ่ง คือ นายทวิ บุญเขต ผู้สถาปนาสภาครู
และบุคลากรทางการศึกษา (คุรุสภา)

นายทวิ บุญเขต (๒๔๔๗ - ๒๕๑๔) ดำรงชีวิตในช่วงห้ารัชกาล แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ จากปลายรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
กระทั่งถึงต้นรัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ

นายทวิ บุญเขต เกิดที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน
๒๔๔๗ เป็นบุตรของพระยารณชัยชาญยุทธ (ถนอม บุญเขต) และคุณหญิงทับทิม

* การศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา อดีตประธานสมาพันธ์
ครูภาคใต้ ประธานโครงการครูพัฒนาสู่ทะเลสาบ สำนักนายกรัฐมนตรี ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง
กรรมการคุรุสภา ประธานสมัชชาเครือข่ายสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา

(สกุลเดิม ศรีเพ็ญ) ในช่วงเวลานี้บิดารับราชการในกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่บริหารปกครองส่วนภูมิภาค เมื่อยังเยาว์ท่านต้องติดตามบิดามารดาไปตามหัวเมืองต่างๆ แต่บิดาย้ายไปรับราชการยังจังหวัดใด นายทวี บุญยเกตุ ได้เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ**จันทบุรี** เพราะบิดาดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี (เจ้าเมืองจันทบุรี) ในสมัยนั้น ซึ่งได้เรียนเบื้องต้นอยู่ที่นั่นประมาณ ๕ ปี

ครั้นพุทธศักราช ๒๔๕๗ ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยารณชัยชาญยุทธไปเป็นสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลร้อยเอ็ด นายทวี บุญยเกตุ มิได้ย้ายตามบิดาแต่ได้ไปอยู่กับลุงและป้าที่กรุงเทพมหานคร

ช่วงรอยต่อวัยรุ่น ประมาณปี ๒๔๕๗ - ๒๔๖๐ **นายทวี บุญยเกตุ** ได้มีโอกาสเรียน ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย หลังจากนั้นได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนราชวิทยาลัย จนจบมัธยมปีที่ ๗ โรงเรียนราชวิทยาลัยเป็นโรงเรียนจัดตั้งตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัย จึงเน้นการเรียนรู้ความเท่าเทียมทางตะวันตก ขณะเดียวกันพระองค์ดำริต้องการสร้างเยาวชนสยามว่า... **“เรามีได้เรียนมาจะเป็นฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเป็นชาวสยามที่มีความรู้เสมอฝรั่ง”**...

แนวคิดพื้นฐานในการจัดโรงเรียนเพื่อสร้างคนในโรงเรียนราชวิทยาลัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงมีอิทธิพลทางความคิดต่อ**นายทวี บุญยเกตุ** เป็นอย่างสูง ซึ่งจะเห็นได้จากการ**ปฏิบัติตนในชีวิตและจดหมายพอสอนลูก**

อิทธิพลทางความคิดนั้นเห็นได้จากพระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีถึงสมเด็จพระวชิรญาณวโรส ความว่า....

“ให้มีความวิตกว่าเด็กชั้นหลังจะ...เป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น...ต่อไปภายหน้า ถ้าเป็นคนที่ไม่ได้เรียนจะประพฤติดีดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้นหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปหาทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อยก็โกงไม่ค่อยคล่องหรือโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงมากขึ้นและพิสดารมากขึ้น”.....

ความวิตกของพระพุทธเจ้าหลวงดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นแนวคิดพื้นฐานของโรงเรียนราชวิทยาลัย เป็นบ่อหลอมให้**นายทวี บุญยเกตุ** เป็นคนมีคุณภาพและคุณธรรม ก่อให้เกิดผลงานที่มีคุณูปการต่อสังคมไทยมากมาย

เมื่อนายทวิ บุญยเกตุ จบจากราชวิทยาลัยแล้ว บิดาจึงส่งไปเรียนต่อ ณ Ongar Grammar School ในประเทศอังกฤษ

เห็นได้ชัดว่าฐานการเรียนรู้จากสยาม ทำให้นายทวิ บุญยเกตุ โดดเด่นไม่เป็นรองใครทั้ง**สติปัญญา คุณธรรม และสมรรถนะทางกาย** ซึ่งปรากฏหลักฐานในรายงานจากผู้ควบคุมนักเรียนไทยที่นั่นสมัยนั้น

หลังปี ๒๔๖๙ ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นายทวิ บุญยเกตุ ได้ย้ายไปเรียนด้านเกษตรกรรม ณ ประเทศฝรั่งเศส กระทั่งจบการศึกษาในปี ๒๔๗๑ จึงกลับกรุงสยาม

นายทวิ บุญยเกตุ เริ่มต้นชีวิตด้วยความมั่นคงด้วยฐานะทางครอบครัวและการศึกษาที่บริบูรณ์ ท่านเริ่มรับราชการที่กระทรวงเกษตรราธิการ เมื่อ ๑ ธันวาคม ๒๔๗๑ มีความก้าวหน้า ไปเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการบำรุงสัตว์ ท้าพระ จังหวัดขอนแก่น ในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๗๔

“จุดเปลี่ยน” ของท่านก็มาถึงอีกครั้งบนเส้นทางที่ออกจะโลดโผนทางการเมือง เมื่อ**สยามประเทศ**ได้เกิดการกบฏล้มล้างการปกครอง วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายทวิ บุญยเกตุ ได้มีส่วนร่วมกับคณะ **“ราษฎร”** เพราะช่วงศึกษาอยู่ ณ ประเทศฝรั่งเศส ได้ร่วมสมาคมกับเพื่อนนักเรียนไทยซึ่งมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยด้วยกัน เช่น นายปรีดี พนมยงค์ นายควง อภัยวงศ์ นายประยูร ภมรมนตรี ร.ท.แปลก ชิตะสังคะ เป็นต้น การก่อการครั้งนั้นนับเป็น**ความกล้าแบบก้าวหน้าเป็นความเสี่ยงบนพื้นฐานอุดมการณ์โดยแท้**

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน **“ธรรมนูญ”** ฉบับชั่วคราว วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และวันต่อมานายทวิ บุญยเกตุ ก็ได้รับการแต่งตั้ง**เป็นผู้แทนราษฎรชั่วคราว** นับเป็นตำแหน่งทางการเมืองครั้งแรก

แม้จะก้าวสู่งานการเมืองอย่างจริงจัง แต่งานราชการท่านก็ได้ละทิ้งยังคงปฏิบัติราชการในกระทรวงเกษตรราธิการต่อไป

ในช่วงปี ๒๔๗๕ - ๒๕๐๐ นายทวิ บุญยเกตุ ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในทางการเมือง อาทิ รองเลขาธิการคณะรัฐมนตรี(๒๔๘๒), เลขาธิการคณะรัฐมนตรี(๒๔๘๓), รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ(๒๔๘๗), นายกรัฐมนตรี(๒๔๘๘), รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย(๒๔๘๘)

ขณะที่นายทวี บุญยเกตุ ดำรงตำแหน่งต่างๆ นั้น ประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะจุดเปลี่ยนสำคัญทางสังคมโดยสรุปได้ดังนี้

- เป็นระยะสงครามโลกที่ประเทศไทยแปรเปลี่ยนเป็นผู้ชนะสงคราม
- เป็นระยะเศรษฐกิจตกต่ำด้วยภาวะสงคราม
- เป็นระยะสังคมเกิดภาวะจลาจล
- เป็นระยะผลัดแผ่นดิน เปลี่ยนรัชสมัย ๓ รัชสมัย นั่นคือ รัชกาลที่ ๗ สลระราชสมบัติ (๒๔๗๗) รัชกาลที่ ๘ สวรรคต (๒๔๘๙) และรัชกาลที่ ๙ (เริ่มครองราชย์ ๒๔๘๙)
- เป็นช่วงรอยต่อของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางสังคมบางประการ เช่น เปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย (๒๔๘๒) เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่แบบไทยจาก ๑ เมษายน (ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕) เป็นแบบสากล คือ ๑ มกราคม ๒๔๘๔

การก้าวสู่วิถีการเมืองทำให้ นายทวี บุญยเกตุ ก้าวสู่จุดสูงสุดทางการเมือง การปกครอง คือ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๘๕

บทบาทและวิสัยทัศน์ของท่านซึ่งเด่นชัดในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษา วิชาชีพครู และองค์กรวิชาชีพครูอย่างสูงยิ่ง

กระบวนการเกิดองค์กรวิชาชีพครู ได้ก่อรูปมาเป็นลำดับพร้อมกับการวิวัฒนาการ การศึกษา โรงเรียน และครูตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว เมื่อจำนวนครูเพิ่มขึ้น โรงเรียน กระจายไปสู่ภูมิภาคมากขึ้น การเตรียมการพัฒนาครู การนัดพบปะสังสรรค์เพื่อ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ต่อกันจึงเกิดขึ้น เรียกว่า **วิทยาทานสถาน** ณ สี่ก๊กพระยาศรี ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็น **สภาไทยจารย์** แล้วเติบโตขยายตัวเป็น **สามัคยาจารย์สโมสรสถาน** จนกระทั่งได้จัดตั้งเป็นระบบสมบูรณ์ขึ้น ในชื่อ **สามัคยาจารย์สมาคม** แล้วเกิดเป็นคุรุสภา ตามกฎหมายในปี ๒๔๘๘

ปี ๒๔๘๕ ได้ปรากฏร่องรอยในรายงานการประชุมใหญ่สามัญคุรุสภา โดย พระยาตรีณสารวิศวรรณ ความว่า “เมื่อต้นปี ๒๔๘๕ กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอ **ขอให้รัฐบาล (ช่วงสงครามโลก) ออกกฎหมายว่าด้วยครูขึ้นโดยเฉพาะโดยมี**

ความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมอาชีพครูยิ่งขึ้นเป็นพิเศษ แต่ร่างที่เสนอไปยังคณะรัฐมนตรี
ไม่ได้รับความเห็นชอบ แล้วเรื่องกฎหมายครู ก็ยุติลงเพียงนั้น”

“จนถึงสมัยที่ นายทวี บุญยเกตุ ได้มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
(๒๔๘๗ - ๒๔๘๘) จึงได้รื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และในที่สุดพระราชบัญญัติครูก็ได้ตราขึ้น”

นายทวี บุญยเกตุ ได้แถลงวัตถุประสงค์สำคัญของการก่อตั้งคุรุสภา โดยใช้
ถ้อยคำกระชับกินความว่า “ให้ครูปกครองครู” ซึ่งความหมายของคำ “ปกครอง” เป็น
ความหมายอย่างกว้าง ครอบคลุมถึงการดูแลควบคุมส่งเสริมในเรื่องจรรยา มารยาท
วินัย การส่งเสริมฐานะของครูในด้านต่าง ๆ เช่นฐานะทางวิชาการหรือทางวิชาชีพ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ว่า วิสัยทัศน์อันยาวไกลของ นายทวี
บุญยเกตุ ก่อเกิดล่วงหน้ากว่ากึ่งศตวรรษในการสถาปนา “สภาครู” เพราะเส้นทาง
อภิวัฒน์ขององค์การวิชาชีพครูแห่งนี้คือ คุรุสภา เป็นสภาที่เป็นสถาบันของครูซึ่งเป็น
วิชาชีพชั้นสูง

นายทวี บุญยเกตุ ยึดหลักเรื่องครูเป็นสำคัญ ในการบริหารการศึกษาของชาติ
ชาติไทยมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับครูอย่างสูงส่ง แตกต่างจากชาติที่เราเอาอย่างมาหลายๆ เรื่อง
งานครูเรารั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงรัชกาลที่ ๕ จะเห็นได้ว่ามิได้เป็นงานอาชีพ แต่เป็น
หน้าที่ในทางศีลธรรมในทางอบรมสั่งสอน ทำนองเดียวกับพ่อแม่ เป็นงานสืบต่อจาก
พ่อแม่ ปรากฏตามประวัติการศึกษาของไทยนับตั้งแต่การศึกษาในวัด การศึกษาตาม
ตระกูล ตามบ้าน ในวังจนเกิดมีโรงเรียน

... “การมีคุรุสภา เป็นสถาบันวิชาชีพของครูระดับชาติด้วยการตรากฎหมายครูขึ้น
โดยถือว่าเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการสมัย ฯพณฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการ ทั้งเป็น
นโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น และเป็นนโยบายของรัฐบาลทุกรัฐบาลว่า ครูทุกคนต้อง
เข้าร่วมผูกพัน อยู่ในสถาบันวิชาชีพคุรุสถาบันเดียวกัน มีผลเท่ากับต้องได้รับอนุญาตจาก
คุรุสภาให้เป็นครูได้เสียก่อนเป็นหลักการจึงจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนได้ ทำนองเดียวกับ
วิชาชีพอื่นๆ เช่น วิชาชีพทางกฎหมาย ต้องเป็นสมาชิกเนติบัณฑิตยสภา วิชาชีพแพทย์
ต้องร่วมในแพทยสภา และวิชาชีพอื่น อันจัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงก็ลักษณะเดียวกัน ดังนี้
นับได้ว่าเป็นการมองการณ์ไกลของนายทวี บุญยเกตุ อย่างยิ่ง”...

บัดนี้คุรุสภาจากพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช ๒๔๘๘ จากความเพียร
พยายามของ นายทวี บุญยเกตุ ได้พัฒนาการไปอีกระดับหนึ่งนั่นคือการก้าวสู่ความเป็น

“สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา” ตามกฎหมายใหม่คือพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๖ แม้จะใช้ชื่อเดิมว่า “คุรุสภา” แต่ก็ได้พัฒนาไปสู่คุณภาพใหม่ที่เน้นการสร้างมาตรฐานวิชาชีพ และการควบคุมจรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาจำนวนเกือบหนึ่งล้านคนในยุคปัจจุบัน

ชีวิตของนายทวี บุญยเกตุ ดูเหมือนจะก้าวสู่จุดสูงสุดและลงตัวในวัย ๔๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙ ด้วยชีวิต ยศตำแหน่งและผลงานอันล้ำค่าเพื่อชาติ

แต่ชะตาชีวิตของท่านกลับมิได้ธรรมดาตั้งคาคด ปัญหากลุ่มอำนาจเก่า ปัญหาการปกครองซึ่งคลี่คลายมิง่ายดังตำรา กอปรกับภาวะเศรษฐกิจทรุดโทรม ภาวะบ้านแตกสาแหรกขาดหลังสงคราม จึงเกิดการรัฐประหารเมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ การหลีกเลี่ยงจากภัยการเมืองจึงเป็นความจำเป็นและเป็นทางออก นายทวี บุญยเกตุ จึงสมัครใจไปพำนักอยู่ที่เกาะปឹង พร้อมด้วยภรรยาซึ่ง “รอง ศยามานนท์” ได้รวบรวมเรียบเรียงไว้ว่า “ฯพณฯ ได้สมรสกับ นางสาวอำภาศรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา ธิดาคนที่สองของพระยาวิทยาปริชามาตย์ (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) อดีตปลัดทูลฉลองและคุณหญิงอ่อง”...

ณ เกาะปឹង อันเป็นที่พำนักของท่านหลายปี จึงกลายเป็นที่เกิดของวรรณกรรมสอนใจที่สมบูรณ์แบบนั้นคือ “พ่อสอนลูก” ซึ่งเป็นจดหมายที่เขียนมาถึงบุตร คือคุณวีระวัฒน์ บุญยเกตุ ๓๙ เรื่อง และถึง คุณภัทรฤดี บุญยเกตุ ๓๑ เรื่อง

นายทวี บุญยเกตุ ได้กลับสู่กรุงเทพฯ อีกครั้งในปี ๒๕๐๐ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม

ปี ๒๕๐๐ - ๒๕๑๔ เป็นเส้นทางความรุ่งโรจน์อีกช่วงเวลาหนึ่งเมื่อท่านกลับสู่การเมืองในฐานะสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒) ต่อมาก็ก้าวสู่จุดสูงสุดของสภานิติบัญญัติ คือเป็นประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑

หากชีวิตของ นายทวี บุญยเกตุ เป็นเทียนชัย ที่จุดประกายส่องสว่างสร้างงานและนำทางทั้งในสังคม วงการศึกษาและวิชาชีพครู ด้วยกาลเวลาอันยาวนานจนตนเองล้มคิดว่าแท่งเทียนเล่มนี้ได้หลอมตัวละลายตนไปเกือบติดแข็งแล้ว

อีกสามปีต่อมา นายทวี บุญยเกตุ ได้ป่วยเป็นโรคหัวใจและถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ เวลา ๒๓.๒๐ น. ณ บ้านเลขที่ ๑๐๒ ถนนเศรษฐศิริสามเสนใน อำเภอพญาไท นครหลวงกรุงเทพธนบุรี

ด้วยความยิ่งใหญ่และคุณูปการอันทรงคุณค่าของ นายทวี บุญยเกตต์ ที่มีต่อสังคมไทยในช่วงชีวิตหนึ่งนั้น มีหลายด้าน นัก ครูไทยและผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาไทยนั้น ถือว่าท่านคือปูชนียาจารย์ต้นแบบที่พึงเคารพและรำลึกถึงอย่างแท้จริง

จากลำดับความทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นสำนึกน้อมกตัญญูต่อบุรพาจารย์ ผู้ประศาสน์การสภาคูรู ตั้งที่เปิดความไวเบื้องต้น บัดนี้ท่านเป็นผู้มีพระคุณต่อวิชาชีพครู ยิ่งกาลเวลาผ่านไปผลึกวิสัยทัศน์แห่ง “สภาคูรู” ไม่มีวันสลาย มีแต่จะวิวัฒนาการไปตาม การเปลี่ยนแปลงของโลก

ด้วยเหตุนี้ นายทวี บุญยเกตต์ จึงได้รับการสักการะและรำลึกในฐานะปูชนียาจารย์ ผู้ประศาสน์การสภาคูรู หรือสภาคูรูและบุคลากรทางการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- ทวี บุญยเกตุ. (๒๕๔๘). **พ่อสอนลูก**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิทวี บุญยเกตุ.
- พระทีรณสารวิศวรรกรม. (๒๕๔๘). **การประชุมใหญ่สามัญคุรุสภา**. ๒๔ ธันวาคม.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย. (๒๕๑๔). **การศึกษา**. ม.ปท.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (๒๕๒๖). **การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (๒๕๔๙). **พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. **ประวัติคุรุ**. (๒๕๑๖). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.